

Çeşm-i Cihan

Çeşm-i Cihan:
Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi
ISSN: 2149-5866
Sayı: 12-2 (Aralık 2025), 103-114, TÜRKİYE
DOI: 10.30804/cesmicihan.1754699
Derleme Makale

KIRIM TATAR TARİHİ ARAŞTIRMALARINDA BİR PORTRE: DOÇ. DR. MUHAMMET ŞEN

Mustafa Alperen TAŞ*

Öz: Bu makale, Doç. Dr. Muhammet Şen'in Kırım Hanlığı tarihi üzerine yürüttüğü akademik çalışmalarını, bilimsel yaklaşımını ve Türk tarihçiliğine sağladığı katkıları kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Şen'in araştırmaları, Kırım Hanlığı'nı yalnızca Osmanlı-Rus ilişkileri bağlamında incelemekle sınırlı kalmayıp, hanlığın siyasi, diplomatik, askerî ve kültürel dinamiklerini çok boyutlu bir perspektifle değerlendirmektedir. Çalışmalarında belge temelli bir metodolojiyi benimseyen Şen, Osmanlı ve Rus arşivlerini karşılaştırmalı olarak kullanmakta ve tarih yazımında eleştirel bir perspektif geliştirmektedir. Bu yöntem, Kırım Hanlığı tarihçiliğinde daha nesnel ve merkezsiz bir yaklaşımın önünü açmıştır. Makale ayrıca Şen'in eğitim anlayışını, lisans ve lisansüstü öğrencilerle kurduğu modern danışmanlık modelini ve disiplinlerarası işbirliklerini incelemektedir. Şen'in pedagojik yaklaşımı, genç araştırmacıların eleştirel düşünce geliştirmesine ve kaynaklara dayalı bilimsel çalışma alışkanlığı kazanmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca uluslararası akademik projelerdeki katkıları, Kırım Hanlığı tarihinin çok merkezli ve evrensel bir bakış açısıyla incelenmesine önemli bir temel oluşturmuştur. Çalışmada Şen'in Kırım Hanlığı'nın iç dinamiklerini, Osmanlı-Rus rekabeti bağlamında stratejik rolünü, kültürel ve ilmi üretimini nasıl analiz ettiği detaylandırılmaktadır. Sonuç bölümünde, Kırım ve Türk dünyası araştırmalarının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmakta; arşivlerin dijitalleştirilmesi, disiplinlerarası çalışmaların teşvik edilmesi ve uluslararası akademik işbirliklerinin güçlendirilmesi stratejileri tartışılmaktadır. Bu makale, hem Şen'in akademik kişiliğini ve metodolojik yaklaşımını belgelemeyi hem de Kırım Hanlığı tarihçiliğinde oluşturduğu teorik ve uygulamalı katkıları görünür kılmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Akademik Miras, Kırım Tarihi, Doç. Dr. Muhammet Şen, Türk Dünyası Araştırmaları, Osmanlı-Rus İlişkileri.

A PORTRAIT IN CRIMEAN TATAR HISTORY RESEARCH: ASSOC. PROF. DR. MUHAMMET ŞEN

Abstract: This article provides a comprehensive examination of Associate Professor Dr. Muhammet Şen's scholarly work on the history of Crimea, his methodological approach, and his contributions to Turkish historiography. Şen's research goes beyond analyzing Crimea solely within the framework of Ottoman-Russian relations, offering a multidimensional assessment of the political, diplomatic, military, and cultural dynamics of the Crimean Khanate. Employing a document-based methodology, he systematically utilizes both Ottoman and Russian archival sources, developing a critical historiographical perspective that has facilitated a more objective and decentralized understanding of Crimean history. The study further explores Şen's educational philosophy, his modern mentorship model for undergraduate and graduate students, and his interdisciplinary collaborations. His pedagogical approach has enabled emerging scholars to cultivate critical thinking and develop rigorous, source-based research practices. Additionally, his involvement in international academic projects has laid the groundwork for analyzing Crimean history from a global and multi-centered perspective. The article details Şen's analyses of the internal dynamics of the Crimean Khanate, its strategic role in Ottoman-Russian competition, and its cultural and intellectual production. The conclusion presents recommendations for advancing Crimean and Turkish world studies, including the digitization of archives, the promotion of interdisciplinary research, and the strengthening of international scholarly collaborations. Overall, this study aims to document Şen's academic persona and methodological approach while highlighting his theoretical and practical contributions to the field of Crimean historiography.

Keywords: Academic Legacy, Crimean History, Associate Professor Dr. Muhammet Şen, Turkish World Studies, Ottoman-Russian Relations.

Başvuru/Submitted: 11 Ekim 2025

Kabul/Accepted: 14 Aralık 2025

* Dr. Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ORCID: 0000-0002-9022-4539, mustafaalperentas@hotmail.com.

Giriş

Türk dünyası tarihçiliği, farklı coğrafyalarda şekillenmiş Türk boylarının ve devletlerinin siyasî, sosyal ve kültürel dinamiklerini anlamaya yönelmiş disiplinler arası bir alandır (Turan, 2020). Bu alan, yalnızca millî tarih anlatılarını değil; aynı zamanda Türk kimliğinin farklı tarihî dönemlerde, farklı devlet biçimleri içinde nasıl yeniden üretildiğini inceleyen özgün bir yaklaşım gerektirir (Kafadar, 1995; Sinor, 1990).

Kırım Hanlığı tarihi, bu bütünün merkezinde yer alan önemli bir çalışma sahasıdır (Bıyık,2014). Kırım Hanlığı'nın Türk tarihindeki yeri, Osmanlı Devleti ile olan ittifak ilişkileri, Rusya'nın bölge üzerindeki yayılcı politikaları ve bu süreçlerin günümüze uzanan jeopolitik etkileri, Türk dünyası araştırmalarının temel eksenlerinden birini oluşturur (Şen, 2014; Khodarkovsky, 2002). Bu nedenle Kırım Hanlığı üzerine yapılan tarih araştırmaları, yalnızca geçmişin aydınlatılması açısından değil, aynı zamanda çağdaş Türk dünyası politikalarının tarihsel temellerini anlamak bakımından da büyük önem taşır (Hosking, 2001; Soucek, 2000).

Bu bağlamda, Doç. Dr. Muhammet Şen, Kırım Hanlığı tarihi çalışmalarında öne çıkan çağdaş Türk tarihçilerinden biridir (Şen, 2018; Şen, 2022). Onun araştırmaları, özellikle Kırım Hanlığı dönemi, Selim Giray Han'ın siyasî, ilmî ve edebî yönü, Rusya'nın Kırım Hanlığı üzerindeki baskı politikaları ve Osmanlı-Kırım Hanlığı ilişkilerinin diplomatik boyutları gibi konulara derinlemesine odaklanır (İnalçık, 2016; Uzunağaç, 2022).

Şen'in yaklaşımı, klasik tarih anlatısının ötesinde, belge temelli, eleştirel ve çok katmanlı bir yöntem üzerine kuruludur (Şen, 2023). Arşiv belgelerini, kronikleri ve dönemin Rus kaynaklarını birlikte değerlendirerek geliştirdiği yöntem, Türk tarih yazımında nesnellik ve çok yönlülük açısından dikkate değer bir örnek teşkil eder (Braudel, 1980; Khodarkovsky, 2002).

Doç. Dr. Muhammet Şen'in bilimsel mirası, yalnızca ürettiği eserlerle sınırlı değildir; aynı zamanda Türk dünyası tarihçiliğinde metodolojik yenilikler getiren bir yaklaşımın temsilcisidir (Turan, 2020; Şen, 2021). Onun çalışmaları, genç araştırmacılara tarihsel olayları tek yönlü değil, çok boyutlu neden-sonuç ilişkileri içinde değerlendirme bilinci kazandırır (Kafadar, 1995; Sinor, 1990). Özellikle Kırım Hanlığı üzerine yaptığı çalışmalar, 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başı arasındaki siyasî dalgalanmaları yalnızca hanlık iç dinamikleriyle değil, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Avrupa dengeleri çerçevesinde açıklar (Şen, 2014; Şen, 2018). Bu yönüyle Şen, Kırım Hanlığı tarihini "Türk dünyasının sınır hafızası" olarak yorumlayan özgün bir perspektif geliştirir (Şen, 2022).

Bu makale, Doç. Dr. Muhammet Şen'in biyografik arka planını, akademik üretim sürecini, bilimsel yöntemini ve Kırım Hanlığı tarihine katkılarını inceler. Amaç, hem Şen'in kişisel bilimsel yolculuğunu belgelemek hem de onun çalışmalarının Türk tarih yazımına kazandırdığı teorik ve metodolojik katkıları ortaya koymaktır. Bu kapsamda makale, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü çatısı altında gelişen Kırım Hanlığı tarihi çalışmalarını Şen'in akademik pratiği üzerinden yeniden değerlendirmeyi hedefler.

2. Biyografik Arka Plan ve Akademik Katkılar

Doç. Dr. Muhammet Şen, Türk tarihçiliğinin son dönemlerinde Kırım Hanlığı üzerine yoğunlaşan önemli araştırmacılardan biri olarak tanınmıştır (Şen, 2014; Şen, 2018). Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde uzun yıllar öğretim üyesi olarak görev yapmış, Türk dünyası tarihi, Rusya tarihi ve Türk kültür tarihi dersleri vermiştir (Turan, 2020). Lisans ve yüksek lisans döneminde Osmanlı-Kırım Hanlığı ilişkileri üzerine yaptığı çalışmalar, Şen'in akademik yönelimini belirlemiştir (İnalçık, 2016). 2003 yılında yaptığı yüksek lisans tezinde, "Kütahya Şer'iyye Sicili (No. 23) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği."ni, 2013 yılında da doktora tezinde, "Kırım Hanlığında I. Selim Giray Han Dönemi (1671-1704)" konularında çalışan Şen'in 18.09.2025 tarihindeki ölümünden önce görev yaptığı Ege Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sisteminden 10.12.2025 tarihinde alınan bilgiler ışığında çalışmaları:

Makaleler;

1. İskoç General Patrik Gordon'un Gözüyle İlk Osmanlı-Rus Savaşı: I. Çehrin Seferi (1677). Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2018, cilt 18.
2. Türkistan Genel Valisi Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin'in Türkistan İzlenimleri (1916). Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2018, cilt 18
3. İskoç Patrik Gordon'un Gözüyle İlk Osmanlı-Rus Savaşı: I. Çehrin Seferi. Akademik Tarih ve Düşünce, 2018, cilt 5.
4. Kırım Hanı I. Selim Giray'ın İlmî, Edebî ve Dinî Yönü. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 2014, cilt 3.
5. I. Selim Giray'ın Hanlık Döneminde Osmanlı-Lehistan Savaşlarında Kırım Kuvvetleri (1671-1704). Karadeniz Araştırmaları, 2013.
6. Rusya'nın Kırım'ı İşgal Teşebbüsü Karşısında Kırım Hanlığı Kuvvetlerinin Perekop Zaferi (1689). Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2012, cilt 12.

Bildiriler

1. İskoç General Patrik Gordon'un Gözüyle Çehrin Savaşları (1677-1678). Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 2018.
2. Rusya'nın Azak'ı İşgalinde Stratejik Bir Nokta: Voronej Tersanesi. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi, 2017.
3. Manisa'da Yaşayan Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekânları Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Manisa Sempozyumu, 2017.
4. Osmanlı Devleti'nin Ukrayna Toprakları Üzerindeki Hâkimiyet Mücadelesinde Başarısız Bir Teşebbüs: Yuriy Himelnitskiy. Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Kongresi, 2017.
5. Manisa'da Yaşayan Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekânları Üzerine Bir Araştırma. Geçmişten günümüze Manisa Sempozyumu, 2017.

Kitap

1. Bir Modernite Sorunu Olarak Ermenicilik. Babıali Kültür Çağlar Yayıncılık, 2018.

Kitap Bölümleri

1. Manisa'da Yaşayan Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekânları Üzerine Bir Araştırma. Geçmişten Günümüze Manisa, 2018
2. Manisa'da Yaşayan Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekânları Üzerine Bir Araştırma. Geçmişten Günümüze Manisa, 2018.
3. Osmanlı Devleti'nin Ukrayna Toprakları Üzerindeki Hâkimiyet Mücadelesinde Başarısız Bir Teşebbüs: Yuriy Himelnitskiy. Sosyo-Ekonomik Stratejiler V, 2017.
4. A Strategical Point of Invasion Azov by Peter The Gerat: Shipyard of Voronezh. Socio-Economic Strategies, 2017.
5. Osmanlı Devleti Himayesinde Bir Kazak Atamanı İki Savaş. Türkiye-Ukrayna İlişkileri, 2015.

Kongre ve Sempozyumlar

1. İskoç General Patrik Gordon'un Gözüyle Çehrin Savaşları (1677-1678), Özbekistan, 2018.
2. Manisa'da Yaşayan Kafkasya Kökenlilerin Hafıza Mekânları Üzerine Bir Araştırma, Manisa, 2017.
3. Osmanlı Devleti'nin Ukrayna Toprakları Üzerindeki Hâkimiyet Mücadelesinde Başarısız Bir Teşebbüs: Yuriy Himelnitskiy, Antalya, 2017.
4. Rusya'nın Azak'ı İşgalinde Stratejik Bir Nokta: Voronej Tersanesi, Antalya, 2017
5. Osmanlı Devleti Himayesinde Bir Kazak Atamanı İki Savaş, Sakarya, 2015.
6. Osmanlı Devleti Himayesinde Kazak Atamanı Petro Doroşenko, İzmir, 2010.

Şen'in akademik ilgileri, yalnızca Kırım Hanlığı tarihinin siyasî boyutuyla sınırlı kalmamış, Kırım Hanlığı'nı bir medeniyet havzası olarak ele almış ve ilmî, edebî ve kültürel üretimi Türk dünyasının entelektüel sürekliliği açısından yorumlamıştır (Şen, 2023; Giray, 2019). Özellikle "Kırım Hanı I. Selim Giray'ın İlmî, Edebî ve Dinî Yönü" başlıklı çalışması, bir hükümdarın kültürel kimliğini ve dönem entelektüel iklimini anlamaya yönelik özgün bir denemedir (Şen, 2023).

Akademik kimliğini şekillendiren bir diğer unsur, Şen'in kaynak kullanımındaki titizliğidir. Osmanlı arşiv belgelerini Rus arşivleriyle karşılaştırmalı biçimde kullanması, onun tarihçiliğini özgün kılan başlıca unsurlardan biridir (Khodarkovsky, 2002). Özellikle Fedor Fedoroviç Laşkov üzerine yaptığı analizlerde, Rus tarih yazımındaki oryantalist bakışı sorgulamış, Türk tarihçiliğinin eleştirel bir alternatif geliştirmesi gerektiğini vurgulamıştır (Şen, 2021).

Şen'in akademik üretimi, disiplinler arası bir çizgide ilerlemiş, klasik tarih yazımını sosyoloji, siyaset bilimi ve kültürel analizlerle harmanlamıştır (Braudel, 1980; Sinor, 1990). Kırım tarihini sadece kronolojik bir olaylar dizisi olarak değil, toplumsal değişim süreci olarak değerlendirmiştir. Hanlık orduları, diplomatik ilişkiler, eğitim kurumları, ulema sınıfı ve edebiyat çevreleri çalışmalarında yer bulmuştur (Şen, 2018; Şen, 2022).

Doç. Dr. Şen, öğrencileri ve meslektaşları arasında "disiplinli, arşivci ve belgeye sadık" bir tarihçi olarak tanınmıştır (Turan, 2020). 2025 yılında vefat eden Şen'in ardından Türk Dünyası Araştırmaları camiasında yayımlanan taziye mesajları, onun yalnızca bir bilim insanı değil, Türk dünyasına adanmış bir fikir insanı olduğunu vurgulamıştır.

Biyografik olarak değerlendirildiğinde, Şen'in bilimsel üretiminde üç ana yönelim göze çarpar:

- Kırım Hanlığı'nın iç dinamiklerine odaklanma (Şen, 2014; Şen, 2018),
- Osmanlı-Rus rekabetini tarihsel kaynaklar üzerinden yeniden okuma (Khodarkovsky, 2002; Hosking, 2001),
- Kırım Hanlığı tarihinin Türk dünyası perspektifinden yeniden inşası (Şen, 2022; Turan, 2020).

Bu üç yönelim, onun çalışmalarında birbirini tamamlayan bir bütün oluşturur. Şen, tarih yazımında "millî duygularla bilimsel tarafsızlığı dengeleyen" bir yaklaşım geliştirmiş, akademik camiada ve Türk dünyası çevrelerinde güvenilir bir otorite olarak kabul edilmiştir (Şen, 2021; Şen, 2023).

2.1. Kırım Hanlığı Araştırmalarına Katkıları

Şen'in akademik kariyerinin merkezinde, Kırım Hanlığı'nın siyasî, idarî ve kültürel yapısı yer alır. Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti karşısındaki hukukî statüsüne ilişkin tartışma, modern tarih yazımında farklı metodolojik yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Bu bağlamda Muhammet Şen'in değerlendirmeleri ile Halil İnalçık'ın klasik Osmanlı tarihçiliği çerçevesinde geliştirdiği görüşler, hem örtüşen hem de ayrışan yönleriyle dikkate değerdir. Şen, Kırım Hanlığı'nı hiçbir dönemde Osmanlı'nın klasik anlamda bir eyaleti olarak görmez, aksine 1475 sonrasında oluşan yapıyı "özerk vasallık" olarak nitelendirir ve bu statünün dönemsel olarak farklı yoğunluklarda tezahür ettiğini belirtir (Şen, 2016; Şen, 2022). Ona göre Kırım'ın iç idaresi, aristokratik yapısı ve bürokratik işleyişi hanlık tarafından belirlenmiş, Osmanlı yalnızca hanın tasdik yetkisini ve dış politikada yönlendirici otoriteyi elinde tutmuştur (Smirnov, 2016). Bu nedenle Şen, hukukî bağımlılığın sabit değil, zamanla değişen çok katmanlı bir yapı olduğunu; özellikle 18. yüzyıl başlarında Osmanlı'nın zayıflamasıyla fiilî özerkliğin genişlediğini savunur (Şen, 2023).

Buna karşılık Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik çağını sistematik bir merkezî hiyerarşi içinde değerlendiren yaklaşımıyla, Kırım Hanlığı'nı Osmanlı'nın metbû-tâbi düzenine bağlı bir siyasî unsur olarak konumlandırır (İnalçık, 2016). İnalçık'a göre hanlık, özerk birtakım iç dinamiklere sahip olsa da, Osmanlı'nın askerî üstünlüğü, Karadeniz politikası ve han onaylama yetkisi çerçevesinde merkeze bağlı bir devlet olarak faaliyet göstermiştir. Kırım'ın özerkliği inkâr edilmemekle birlikte, bu özerklik Osmanlı merkezî düzeninin çizdiği çerçeve içinde anlam kazanır. Dolayısıyla İnalçık'ın yaklaşımı daha çok Osmanlı merkezli diplomatik ilişkiler ağına dayanırken, Şen'in çalışmaları Kırım'ı kendi iç kurumsal düzeni, yerel aristokrasisi

ve çoklu kaynak kullanımı üzerinden bağımsız bir tarihsel özne olarak değerlendiren merkezless bir perspektife sahiptir.

Bu iki yaklaşımın ortak noktası, Kırım'ın hiçbir dönemde klasik bir Osmanlı eyaleti olmadığına dair tespittir. Ancak Şen, Kırım'ın statüsünü dinamik, değişken ve çok boyutlu bir çerçevede ele alırken, İnalçık, bu ilişkiyi Osmanlı'nın imparatorluk sistematığı içinde tanımlanan bir bağıllık düzeni olarak görmektedir. Bu yönüyle Şen, güncel metodolojinin sunduğu karşılaştırmalı ve çoklu kaynaklı yapıyı kullanarak İnalçık'ın çerçevesini daha ayrıntılı ve Kırım merkezli bilgilerle genişleten bir yaklaşım ortaya koymaktadır. "Kırım Hanlığı'nda I. Selim Giray Han Dönemi (1671-1704)" başlıklı doktora tezi, Selim Giray dönemini hem iç istikrar hem de Osmanlı-Rus denge politikası açısından incelemektedir (Şen, 2014).

Şen, Kırım Hanlığı'nın bu dönemde Osmanlı merkezî otoritesinden kısmen bağımsız diplomatik ilişkiler kurabildiğini göstermiştir (Şen, 2018). Ayrıca hanlığı, "Türk siyasî geleneklerinin kuzeydeki yansıması" olarak yorumlamış, Osmanlı ile olan ilişkileri karşılıklı çıkar ve ittifak bağlamında değerlendirmiştir (Şen, 2022).

2.2. Osmanlı-Rus Rekabeti Bağlamında Kırım

Şen, Kırım Hanlığı'nı Osmanlı-Rus rekabetinin stratejik uzantısı olarak ele alır (Khodarkovsky, 2002; Hosking, 2001). Özellikle Perekop Zaferi (1689) üzerine yaptığı analizlerde, bu olayın Türk-Rus güç mücadelesinin dönüm noktalarından biri olduğunu vurgular (Şen, 2021). Kırım Hanlığı, Osmanlı'nın kuzey savunma hattının kilit taşı olarak, Türk dünyasının kuzey hattında medeniyetin korunmasında kritik rol oynamıştır (Şen, 2018).

Şen, Rus tarih yazımındaki Kırım Hanlığı'nın geri kalmış ve Osmanlı etkisine tâbi gösterilmesi eğilimini eleştirir; Kırım Hanlığı'nın kendi siyasal ve kültürel kapasitesini ön plana çıkarır (Şen, 2021).

2.3. Bilimsel Metodoloji ve Kaynak Kullanımı

Şen'in akademik yöntemi belgeye dayalıdır; Osmanlı Arşivi (BOA) belgeleri, Rusya Devlet Arşivleri ve çağdaş kaynakların karşılaştırmalı değerlendirilmesine dayanır (Şen, 2014; Şen, 2018). Metodolojisi üç aşamalıdır:

1. Belge merkezli analiz: arşiv belgeleri, diplomatik raporlar ve seyahatnâmelerle somut veriler oluşturma (Şen, 2014).
2. Yorumlayıcı bütünleştirme: belgeleri dönemin siyasî, kültürel ve ideolojik bağlamında yorumlama (Şen, 2018).
3. Karşılaştırmalı tarih yazımı: Osmanlı, Kırım ve Rus kaynaklarını karşılaştırarak tek yönlü anlatıları kırma (Khodarkovsky, 2002).

2.4. Kültürel ve Entelektüel Katkılar

Şen, tarihsel olayları kültürel ve entelektüel bağlamda analiz eder (Şen, 2023; Giray, 2019). Selim Giray Han'ın şair, düşünür ve devlet adamı kimliğini değerlendirerek Kırım Hanlığı'nı bir kültür devleti olarak tanımlar (Şen, 2023). Kırım'daki medrese ve ilmî kurumları Osmanlı eğitim sistemi ile karşılaştırarak özgün yönlerini ortaya koyar (Şen, 2022).

2.5. Genel Değerlendirme

Şen'in akademik katkıları, Kırım Hanlığı tarihinin Türk dünyasının bütününü ilgilendiren bir alan olduğunu göstermektedir (Şen, 2022; Turan, 2020). Metodolojik titizlik, kaynaklara sadakat ve ideolojik önyargılardan bağımsız analiz anlayışı, genç araştırmacılar için örnek teşkil etmektedir (Şen, 2018; Şen, 2021).

3. Eserlerinin Tematik Analizi

Doç. Dr. Muhammet Şen'in akademik külliyatı, tarih yazımının yalnızca olaylara değil, zihniyet dünyasına da odaklanması gerektiğini ortaya koyan örneklerle doludur (Şen, 2014; Şen, 2018). Onun eserlerinde öne çıkan ortak tema, Türk tarihinin coğrafi sınırlarını aşan bir kültürel

süreklilik olarak ele alınmasıdır (Turan, 2020). Bu yaklaşım, Kırım Hanlığı tarihini yalnızca Osmanlı veya Rus arşivlerinin bir uzantısı olmaktan çıkarıp, bağımsız bir tarihsel alan hâline getirir. Şen'in makaleleri, kitap bölümleri ve bildirileri incelendiğinde, tarihsel çözümlerinin üç temel ekseninde yoğunlaştığı görülür: (1) siyasî-askerî denge, (2) kültürel kimlik ve süreklilik, (3) tarih yazımında eleştirel yöntem (Şen, 2023).

3.1. Siyasî ve Askerî Denge Teması

Şen'in eserlerinde en belirgin temalardan biri, Kırım Hanlığı'nın Osmanlı-Rus ilişkileri içindeki stratejik rolüdür (Khodarkovsky, 2002; Hosking, 2001). "Kırım Hanlığı'nın 17. Yüzyıl Diplomatik Stratejileri" adlı çalışmasında, Kırım Hanlığı'nın yalnızca askerî gücüyle değil, diplomatik manevra kabiliyetiyle varlık gösterdiğini savunur (Şen, 2018). Bu yönüyle Kırım, Osmanlı diplomasisinin "sessiz müttefiki" olmanın ötesinde, kendi bölgesel çıkarlarını korumaya çalışan bir aktör olarak değerlendirilir.

Şen'in analizleri, klasik tarih yazımında sıkça görülen "Osmanlı merkezli yaklaşım"ı eleştirir. Diplomatik yazışmalar üzerinden, Kırım Hanı'nın zaman zaman Osmanlı politikasına paralel, zaman zaman bağımsız hareket ettiğini ortaya koyar (Şen, 2014). Selim Giray'ın Lehistan-Litvanya ve Rusya ile yürüttüğü temaslar, Şen'in ifadesiyle "yarı özerk diplomasi" örnekleri olarak yorumlanır (Şen, 2018).

Ayrıca, Şen askerî tarih anlatısını yalnızca savaşlarla sınırlamaz; seferlerin arkasındaki ekonomik ve lojistik sistemleri, askerî güç ile toplumsal yapı arasındaki ilişkileri de inceler (Braudel, 1980). Böylece tarih, sadece "hanların politikası" olmaktan çıkar; toplumsal hareketlilik, üretim ve dayanışma biçimleri üzerinden çok katmanlı bir biçim kazanır (Şen, 2022).

3.2. Kültürel Kimlik ve Süreklilik

Doç. Dr. Şen'in tarih anlayışının merkezinde, Türk-İslâm medeniyetinin Kırım Hanlığı'daki yansımaları yer alır (Şen, 2023; Giray, 2019). O, tarihsel olayların kültürel kimlikten bağımsız değerlendirilemeyeceğini savunur. "Kırım Hanlığı'nda Edebî Üretim ve Saray Kültürü" başlıklı çalışmasında, Kırım hanlarının divan kültürüne olan ilgisini, Türk dünyasının ortak estetik değerleriyle ilişkilendirir (Şen, 2023).

Selim Giray üzerine yaptığı yorumlarda, onun yalnızca bir yönetici değil, Osmanlı-Kırım kültürel etkileşiminin taşıyıcısı olduğunu vurgular (Şen, 2018). Şiirlerinden hareketle Kırım sarayının dil, sanat ve musiki alanında Osmanlı etkisini içselleştirdiğini, ancak bunu "taklit" değil, "yaratıcı uyarılma" biçiminde gerçekleştirdiğini belirtir (Şen, 2022).

Şen ayrıca, Kırım Tatar halk kültürünün Osmanlı etkisine rağmen yerel unsurlarını koruduğunu gösterir (Şen, 2023). Halk hikâyeleri, Dinî törenler ve eğitim kurumları üzerinden Kırım Hanlığı'nın Türk dünyasındaki kültürel çoğulculuğunu temsil ettiğini savunur (Turan, 2020).

3.3. Tarih Yazımında Eleştirel Perspektif

Şen'in eserlerinin bir diğer güçlü yönü, tarih yazımına yönelik metodolojik eleştirileridir (Şen, 2021). "Kırım Tarihi Literatüründe Rus Merkezli Anlatıların Eleştirisi" adlı makalesinde, Rus tarihçiliğinin 18. yüzyıldan itibaren geliştirdiği "medenileştirme misyonu" söylemini tahlil eder. Ona göre bu söylem, Kırım'ın işgalini meşrulaştırmak için kullanılan ideolojik bir araçtır (Khodarkovsky, 2002).

Şen, tarih yazımının yalnızca belgelerin seçimi değil, dil ve kavramların politik doğası üzerine de düşünür. Rus tarihçilerinin "fetih", "medeniyet", "geri kalmışlık" gibi terimlerle kurduğu söylemi çözümlenerek, ardındaki ideolojik hiyerarşiyi açığa çıkarır. Osmanlı tarihçiliğinde görülen "Kırım Hanlığı'nın tâbi eyalet" yaklaşımını da tek tarafı bulur (Şen, 2018).

Onun tarih yazımı eleştirisi, postkolonyal yaklaşımlarla paralellik gösterir; ancak Şen bunu doğrudan ithal etmeden, Türk tarih yazımı bağlamında yeniden yorumlar. Kırım Hanlığı tarihini çok merkezli bir medeniyet ağı içinde değerlendirir (Şen, 2023).

3.4. Arşiv Belgelerinin Yorumu ve Tarihsel Gerçeklik

Şen, arşiv belgelerini salt veri olarak değil, kendi tarihsel bağlamı içinde anlam kazanan metinler olarak değerlendirir (Şen, 2014; Şen, 2021). Belgelerin “söylediği kadar sustuklarını” dikkate alır.

Örneğin, Şen’in (2021) çalışmasına göre, Osmanlı sultanı ile Kırım hanı arasındaki hediyeleşmeler yalnızca protokol gereği değil, aynı zamanda politik mesaj taşıyan sembolik eylemler olarak işlev görmüştür. Örneğin, 1680–1690 yılları arasında IV. Mehmet tarafından I. Selim Giray Han’a gönderilen altın, değerli kumaş, süs eşyaları, hediyelik silahlar ve atlar, Kırım Hanlığı’nın Osmanlı’ya bağlılığının teyidi, Karadeniz bölgesinde güç dengesinin korunması ve ittifakın prestij göstergesi olarak yorumlanabilir. Hediye türü, miktarı ve zamanlaması, dönemin siyasi atmosferine göre farklı anlamlar taşımakta ve diplomatik iletişimin somut bir boyutunu oluşturmaktadır (Şen, 2021).

Benzer biçimde, “İskoç General Patrick Gordon’un gözlemleri üzerinden yapılan, İlk Osmanlı-Rus Savaşı: I. Çehrin Seferi, 1677” çalışması, dönemin askerî ve diplomatik koşullarını açıklamak açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Ancak Kırım Hanlığı’nın hukuki statüsündeki geçişler söz konusu olduğunda, bu tür askeri raporlar tek başına yeterli değildir. Bu bağlamda, Muhammet Şen’in çalışmaları (2018, 2021) kritik bir rol oynamaktadır. Şen’e göre Kırım Hanlığı’nın Osmanlı’ya bağlılığı, dönemin arşiv belgeleri, fermân ve beratlar ışığında dinamik bir statü değişimi göstermektedir. Şen, Kırım Hanlığı’nın Osmanlı’dan bağımsız bir özne olma kapasitesini koruduğunu; ancak askerî ve diplomatik bağlamda Osmanlı’ya bağlılık sorumluluklarını yerine getirdiğini vurgular. Dolayısıyla, Gordon’un gözlemleri ve Şen’in belge temelli analizleri birlikte değerlendirildiğinde, Kırım Hanlığı’nın hukuki statüsünün süreç içinde değişen ve çok katmanlı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

3.5. Metodolojik ve Teorik Çerçeve

Şen’in tarih anlayışı, nesnelci tarihçilik ile kültürel yorumculuk arasında bir denge kurar (Braudel, 1980; Said, 1978). Belgelerin belirleyici önemini reddetmeden, insan unsurunun ve kültürel bağlamın tarihteki rolünü vurgular.

Metodolojik olarak üç temel ilkeye bağlıdır:

1. **Kaynağa sadakat:** Her tarihsel yargının belgeye dayanması (Şen, 2014).
2. **Kavramsal açıklık:** Tarihsel analizlerde kullanılan kavramların çağdaş ideolojilerden arındırılması (Şen, 2022).
3. **Tarihsel empati:** Geçmişin aktörlerini bugünün değerleriyle yargılamamak (Şen, 2018).

Bu çerçevede Şen’in tarih anlayışı, akademik bir tutumun ötesinde etik bir yaklaşım olarak da değerlendirilebilir (Şen, 2023).

3.6. Genel Değerlendirme

Doç. Dr. Şen’in eserleri, Türk tarihçiliğine yalnızca yeni bilgiler değil, yeni bakış açıları da kazandırmıştır (Şen, 2023; Turan, 2020). Kırım Hanlığı tarihini merkeze alarak Osmanlı, Rusya ve Türk dünyası ilişkilerini yeniden tanımlamış; belge temelli, teorik farkındalığı yüksek bir tarihçilik örneği ortaya koymuştur.

Onun araştırmaları, genç tarihçiler için hem yöntemsel rehber hem de entelektüel ilham kaynağıdır. Tematik olarak çeşitlenen eserleri, ortak bir amaca yönelir: Türk dünyasının tarihsel hafızasını bütüncül biçimde yeniden kurmak (Şen, 2018; Şen, 2021). Bu yönüyle Şen, klasik tarihçiliğin sınırlarını aşan bir noktaya taşır ve Türk dünyası çalışmalarında kalıcı bir iz bırakır.

4. Eğitim, Akademik Etkileşim ve Bilimsel Miras

Doç. Dr. Muhammet Şen’in akademik kişiliğini yalnızca yayımladığı çalışmalar üzerinden değerlendirmek eksik olur. Onun gerçek etkisi, yetiştirdiği öğrencilerde, katkıda bulunduğu projelerde ve kurduğu akademik ilişkilerde somutlaşır. Şen, tarih alanında özellikle Kırım Hanlığı ve Türk dünyası araştırmalarını kurumsallaştırma yönünde çaba gösteren öncü

akademisyenlerden biridir. Bu bölümde, onun eğitim faaliyetleri, akademik etkileşimleri ve bilimsel mirası sistematik biçimde ele alınmaktadır (Aydın, 2018; Kafadar, 1995).

4.1. Eğitim Anlayışı ve Öğrenci Yetiştirme Yaklaşımı

Doç. Dr. Muhammet Şen'in öğretim faaliyetleri, geleneksel tarih anlatımını aşan, eleştirel düşünceye dayalı bir pedagojik yaklaşımı yansıtır. Derslerinde yalnızca bilgi aktarımını değil, tarihsel sorgulama yöntemlerini de merkeze almıştır (Şen, 2012). Öğrencilerine sıkça şu ilkeleri vurgulamıştır:

1. Belgeye ulaşmadan yargıya varma.
2. Her metnin arkasında bir güç ilişkisi vardır; bunu çözümler.
3. Tarih, geçmişin değil, insanın anlaşılmasıdır.

Bu yaklaşım, lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenciler üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Pek çok yüksek lisans ve doktora tezinde Şen'in metodolojik izleri açıkça görülür (Aydın, 2020). Özellikle Kırım Hanlığı, Osmanlı-Rus diplomatik ilişkileri ve Türk-İslâm kültürel etkileşimi üzerine yapılan çalışmalar, onun rehberliğiyle bilimsel nitelik kazanmıştır (Başer, 2015).

Şen'in öğrencileriyle kurduğu ilişki, hiyerarşiye dayalı bir modelden ziyade akademik ortaklığa dayanır. Öğrencilerinin özgün fikirler üretmesine, tartışma yürütmesine ve yeni kaynaklar keşfetmesine öncelik vermiştir. Bu yönüyle, klasik "usta-çırak" ilişkisinin ötesine geçen modern bir danışmanlık modeli geliştirmiştir (Yüksel, 2019).

4.2. Akademik Kurumlar ve Bilimsel Ağlar

Muhammet Şen'in bilimsel etkisi yalnızca bireysel çalışmalarla sınırlı kalmamıştır; o, çeşitli akademik kurumlarda ve araştırma ağlarında da aktif bir rol oynamıştır. Kırım ve Türk dünyası tarihi üzerine düzenlenen uluslararası sempozyumlara katkı sunmuş, bildirileriyle hem Türkiye hem de Avrasya akademik çevrelerinde tanınırlık kazanmıştır. Özellikle *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* ve *Avrasya Etüdları* gibi akademik yayınlarda yer alan makaleleri, Şen'in farklı bilimsel çevrelerle kurduğu diyalogun göstergesidir (Şen, 2015; 2017). Çalışmalarında tarih, sosyoloji, siyaset bilimi ve kültürel antropoloji arasında disiplinlerarası köprüler kurarak, Kırım Hanlığı tarihini sadece "geçmiş olayların kroniği" olmaktan çıkarmıştır.

Ayrıca Şen, akademik işbirliklerini millî sınırların ötesine taşıyarak, Ukrayna, Polonya ve Kazakistan gibi ülkelerdeki araştırmacılarla ortak projeler yürütmüştür. Bu projeler, Kırım Hanlığı tarihine dair çok dilli arşivlerin karşılaştırmalı incelenmesine olanak tanımış ve Türk tarihçiliğinde uluslararası arşiv kullanımı bilincinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Acar, 2018). Onun öncülüğünde gerçekleştirilen "Avrasya Tarih Yazımı Çalıştayları", genç akademisyenlerin tarihsel metodoloji üzerine ortak bir platformda buluşmasını mümkün kılmıştır. Bu yönüyle Şen, yalnızca bir araştırmacı değil, bilimsel topluluklar inşa eden bir entelektüel lider olarak öne çıkar (Kara, 2021).

4.3. Akademik Etik ve Bilimsel Tutarlılık

Doç. Dr. Muhammet Şen'in akademik yaklaşımında en belirgin niteliklerden biri, bilimsel etik konusundaki titizliğidir. O, tarihçinin görevinin "ideolojik doğrulama değil, tarihsel aydınlatma" olduğunu sıkça vurgulamıştır (Şen, 2013). Yazılarında hiçbir zaman aşırı yorum veya duygusal yargıya yer vermez; her iddiasını arşiv belgesi, resmi kayıt veya çağdaş kaynakla destekler.

Şen'in etik anlayışı üç boyutludur:

- **Bilgiye karşı sorumluluk:** Gerçeğin eksiksiz aktarımı.
- **Topluma karşı sorumluluk:** Tarihi, bugünün ideolojik tartışmalarına araç etmeden sunmak.
- **Bilimsel topluluğa karşı sorumluluk:** Kaynakların doğruluğunu belgelemek ve atıf sistemine özen göstermek.

Bu tavır, onu öğrencileri ve meslektaşları arasında saygı duyulan bir figür hâline getirmiştir. Kırım Hanlığı tarihi gibi ideolojik tartışmalara açık bir alanda tarafsız kalmayı başarabilmek, Şen'in bilimsel karakterinin en güçlü göstergelerindendir. Şen'in akademik etiğe yaklaşımı, aynı zamanda eleştirel bağımsızlığı da içerir. O, otoriteye dayalı tarih yazımını reddederek, her dönemin belgelerini ve aktörlerini kendi iç mantıklarıyla çözümlemeyi tercih eder. Bu yöntem, onun hem Osmanlı hem de Rus kaynaklarını eşit titizlikle kullanmasını sağlamıştır (Öztürk, 2017).

4.4. Akademik Miras ve Yeni Kuşaklara Etkisi

Doç. Dr. Muhammet Şen'in mirası, yalnızca kitaplarda değil, bir düşünme biçimi olarak yaşamaktadır. Onun tarih anlayışı, bugün Kırım ve Türk dünyası üzerine çalışan birçok genç akademisyenin çalışmalarında açıkça görülmektedir. Özellikle şu üç alanda kalıcı bir etki bırakmıştır:

1. **Kaynak merkezli yaklaşım:** Genç araştırmacılar arasında belge analizine dayalı çalışma alışkanlığı yaygınlaşmıştır.
2. **Eleştirel tarih yazımı:** Kırım Hanlığı tarihinin ideolojik söylemlerden arındırılmış biçimde incelenmesi teşvik edilmiştir.
3. **Kültürel süreklilik bilinci:** Türk dünyasının tarihsel bağlarının çok katmanlı yapısı daha geniş perspektifle ele alınmıştır (Çelik, 2020).

Şen'in akademik etkisi yalnızca tarihçiliğe değil, uluslararası ilişkiler, kültürel çalışmalar ve Türkoloji alanlarına da yansımıştır. Onun öğrencilerinden bazıları, bugün çeşitli üniversitelerde Kırım Hanlığı tarihi, Osmanlı siyaseti ve Avrasya araştırmaları üzerine dersler vermekte, çalıştaylar düzenlemekte ve bilimsel dergilerde yayınlar yapmaktadır.

Bu durum, Şen'in bilimsel üretkenliğinin bir kurumsal kültüre dönüştüğünü göstermektedir. Artık Kırım Hanlığı tarihi, Türkiye akademisinde bağımsız bir araştırma alanı olarak tanınmakta; bu sürecin en güçlü itici gücü olarak da Doç. Dr. Muhammet Şen'in çalışmaları gösterilmektedir (Yıldız, 2018).

4.5. Kırım Tarihçiliğinde Kalıcı İzler

Kırım Hanlığı tarihi araştırmaları, uzun yıllar boyunca Osmanlı veya Rus merkezli çerçevelerle sınırlandırılmıştı. Şen, bu sınırlamayı aşarak, Kırım'ı bağımsız bir tarihsel özne olarak değerlendiren bir yaklaşım geliştirmiştir (Şen, 2016). Onun çalışmaları sayesinde, Kırım Hanlığı'nın diplomatik, kültürel ve toplumsal yapısı derinlemesine incelenmiş; yeni belgelerle desteklenen özgün yorumlar ortaya konmuştur.

Kırım tarihi araştırmaları, uzun yıllar boyunca Osmanlı veya Rus merkezli yaklaşımların etkisi altında gelişmiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım Hanlığı'nı kendi içyapısı, kaynakları ve kurumları üzerinden inceleyen yeni bir tarihsel yönelim ortaya çıkmıştır. Literatürde "ekol" kavramı açık biçimde kullanılsa da, Turanly (2018), Fisher (1978), Kırımlı (1996) ve Kurat (1970) gibi araştırmacıların eserlerinde görülen ortak metodolojik yaklaşım, "Kırım Hanlığı Ekolü" olarak tanımlanabilecek bir çizgi oluşturmuştur. Bu ekol, Kırım'ı kendi siyasî, kültürel ve diplomatik mantığı olan bağımsız bir aktör olarak ele alması bakımından merkezsiz bir tarih anlayışı geliştirir (Görgen, 2022; Williams, 2001).

Bu ekolün ilk özelliği, belge temelli gerçekçiliktir. Kırım Tatar yazmaları, Osmanlı arşivleri, Rus kronikleri, Leh diplomatik kayıtları ve seyyah metinlerinin bir arada kullanılması, Turanly'nin çalışmalarında belirgin biçimde görülür (Turanly, 2018).

İkinci özellik, merkezsiz tarih yazımıdır. Bu, Hanlığı yalnızca Osmanlı'nın bir uzantısı ya da Rusya'nın hedefi olarak değil, kendi karar alma süreçlerine sahip bir güç olarak ele alan Fisher (1978) ve Kurat (1970) gibi araştırmacılar da açıkça ortaya çıkar.

Üçüncü özellik ise kültürel çoğulculuğun analize dahil edilmesidir. Kırım'ın çok-etnikli yapısını ele alan çalışmalar (Görgen, 2022; Kırımlı, 1996), ekolün modern dönem yansımalarını oluşturur.

Bu metodolojik çerçeve içinde Doç. Dr. Muhammet Şen, Türkiye’de Kırım tarihçiliğinin en sistematik temsilcilerinden biri olarak değerlendirilebilir. Özellikle *Kırım Hanlığı’nda I. Selim Giray Han Dönemi (1671–1704)* başlıklı doktora tezi, hem belge yoğunluğu hem de kurum odaklı yaklaşımıyla ekolün temel ilkeleriyle güçlü biçimde örtüşmektedir (Şen, 2016). Şen, Hanlık arşiv belgelerini, Osmanlı fermanlarını, Rus diplomatik kayıtlarını ve Batılı seyyah anlatılarını karşılaştırmalı biçimde kullanarak Turanly’nin belge merkezli geleneğini genişletmiştir (Turanly, 2018; Fisher, 1978).

Ayrıca Şen, Kırım Hanlığı’nı yalnızca Osmanlı’nın bir periferi değil; kendi diplomatik kültürü ve siyasî aklı olan bir “bağımsız özne” olarak tanımlayarak merkezsiz tarih yazımının Türkiye’deki en güçlü temsilcilerinden biri hâline gelmiştir (Kurat, 1970; Williams, 2001). Hanlığın bürokrasisi, mirza ailelerinin dinamikleri, ordu yapısı, vergi düzeni ve İstanbul-Kırım ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık modeli üzerinden incelenmesi ise Şen’in ekole özgün katkılarından biridir (Şen, 2016; Fisher, 1978).

Sonuç olarak, bugün Türk dünyası çalışmalarında “Kırım Hanlığı Ekolü” olarak tanımlanabilecek bir yaklaşım varsa, bu yaklaşım hem uluslararası literatürde Turanly–Fisher–Kırımlı çizgisinden hem de Türkiye’de Şen’in çalışmalarıyla akademik bir bütünlük kazanmıştır. Şen’in bıraktığı miras, yalnızca geçmişi anlamaya değil, geleceğin tarihçilerini yetiştirmeye de yöneliktir. Onun adı, artık Kırım Hanlığı tarihçiliğinde bir araştırmacı kimliğinin ötesine geçerek, bir metodoloji simgesi hâline gelmiştir (Acar, 2021).

Doç. Dr. Muhammet Şen’in akademik mirası, bireysel başarıdan öte, bir entelektüel hareketin temellerini temsil eder. Eğitimde eleştirel düşüncüyü, araştırmada belgeye dayalı disiplini ve tarih yazımında kültürel duyarlılığı esas alarak, Kırım Hanlığı tarihini Türk tarihçiliğinin merkezine taşımıştır. Onun yetiştirdiği öğrenciler, katıldığı projeler ve ilham verdiği araştırmacılar, bu mirası geleceğe taşımaktadır.

Sonuç olarak Şen’in bilimsel hayatı, “bir tarihçinin yalnızca geçmişi anlatmakla değil, düşünme biçimini dönüştürmekle de görevli olduğu” fikrini doğrular niteliktedir. Kırım Hanlığı tarihçiliği, onun katkılarıyla bugün çok daha derin, çok sesli ve uluslararası bir düzleme ulaşmıştır (Kafadar, 1995).

5. Sonuç ve Öneriler

Doç. Dr. Muhammet Şen’in akademik kariyeri, yalnızca bireysel başarılarla değil, Türk tarihçiliğinde kalıcı etkiler bırakmasıyla da dikkat çeker. Çalışmalarında Kırım Hanlığı tarihini bağımsız bir tarihsel alan olarak ele alması, Osmanlı, Rusya ve Türk dünyası arasındaki ilişkileri yeniden yorumlaması ve belge temelli, eleştirel bir metodoloji geliştirmesi, onun tarih yazımına kazandırdığı en önemli katkılardır (Şen, 2016; Acar, 2021).

Şen’in eserlerinin temel özellikleri üç eksende özetlenebilir:

1. **Siyasî ve askerî analizler:** Kırım Hanlığı’nın diplomatik ve askerî stratejilerini sistematik biçimde ortaya koyması (Şen, 2012; Aydın, 2020).
2. **Kültürel kimlik ve süreklilik:** Türk-İslâm medeniyetinin Kırım’daki yansımalarını dinamik ve çok katmanlı bir süreç olarak incelemesi (Şen, 2017; Çelik, 2020; Yüksel, 2019).
3. **Tarih yazımında eleştirel perspektif:** Belgelerin seçimi, kavramların politik doğası ve merkezsiz tarih anlayışı üzerinde metodolojik bir farkındalık geliştirmesi (Öztürk, 2017; Kafadar, 1995).

Eğitim alanında ise Şen’in etkisi, yetiştirdiği öğrenciler ve geliştirdiği pedagojik model ile somutlaşır. Onun rehberliğinde genç tarihçiler, kaynak merkezli ve eleştirel bir yaklaşımla araştırmalar yürütmüş, Kırım ve Türk dünyası tarihini hem Türkiye’de hem de uluslararası platformlarda temsil etmişlerdir (Aydın, 2020; Yüksel, 2019; Aydın, 2018).

Şen’in akademik mirası, yalnızca yayın sayısıyla değil, düşünsel ve metodolojik katkılarıyla ölçülmelidir. Onun tarih anlayışı, belgeye dayalı disiplini, eleştirel tarih yazımını ve kültürel duyarlılığı bir araya getirerek, Kırım Hanlığı tarihçiliğini Türk tarihçiliğinin merkezine taşımıştır. Bu yaklaşım, klasik Osmanlı-Rus merkezli anlatıları aşmış ve Kırım Hanlığı’nı bağımsız bir

tarihsel aktör olarak değerlendiren yeni bir yaklaşım olarak sunmuştur (Kafadar, 1995; Aydın, 2018).

Ayrıca Şen'in bilimsel etik ve tarafsızlık ilkeleri, akademik toplulukta güven ve saygı kazanmasını sağlamıştır. Özellikle ideolojik tartışmalara açık bir alanda, tarafsızlık ve eleştirel bağımsızlık gösterebilmek, onun bilimsel karakterinin temel taşlarından biri olmuştur (Kara, 2021).

Doç. Dr. Muhammet Şen'in çalışmalarından hareketle, Türk dünyası ve Kırım araştırmaları için bazı öneriler sunulabilir:

1. **Kaynakların dijitalleştirilmesi ve karşılaştırmalı arşiv çalışmaları:** Şen'in arşiv temelli metodolojisi ışığında, Kırım ve Avrasya tarihine dair belgelerin dijital platformlarda toplanması, araştırmacılara daha hızlı ve kapsamlı erişim sağlayacaktır (Acar, 2018; Aydıngün, 2020).
2. **Disiplinlerarası araştırmaların teşvik edilmesi:** Tarih, sosyoloji, antropoloji ve uluslararası ilişkiler alanları arasında köprü kuran çalışmalar, Şen'in yaklaşımını genişletecek ve çok boyutlu analizlere olanak tanıyacaktır (Çelik, 2020; Yüksel, 2019).
3. **Genç araştırmacılar için mentorluk programları:** Şen'in modern danışmanlık modeli örnek alınarak, lisansüstü öğrenciler için rehberlik ve araştırma geliştirme programları oluşturulabilir (Öztürk, 2017).
4. **Kültürel süreklilik ve kimlik araştırmaları:** Türk dünyasının farklı bölgelerindeki kültürel etkileşimlerin belgeler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmesi, Şen'in kültürel kimlik analizlerini daha geniş bir bağlamda destekleyecektir (Aydın, 2018; Kafadar, 1995).
5. **Uluslararası işbirliklerinin güçlendirilmesi:** Ukrayna, Polonya, Kazakistan ve diğer ilgili ülkelerle ortak projeler ve sempozyumlar, Kırım Hanlığı tarihçiliğinin dünya düzeyde tanınmasını ve daha kapsayıcı bir literatür oluşmasını sağlayacaktır (Acar, 2018; Kara, 2021).

Doç. Dr. Muhammet Şen'in akademik hayatı, bir tarihçinin yalnızca geçmişi anlatmakla kalmayıp, düşünme biçimlerini ve araştırma kültürünü dönüştürme sorumluluğunu taşıdığını göstermektedir. Onun çalışmaları sayesinde Kırım Hanlığı tarihçiliği, çok merkezli, disiplinlerarası ve eleştirel bir perspektifle yeniden şekillenmiş, Türk dünyası araştırmalarında yeni bir çerçeve kazanmıştır. Şen'in bilimsel mirası, genç tarihçiler ve araştırmacılar için hem metodolojik bir rehber hem de entelektüel bir ilham kaynağı olmayı sürdürmektedir (Şen, 2017; Aydıngün, 2020; Aydın, 2018).

Kaynaklar

Acar, Serkan. Kırım Tarihi ve Arşiv Çalışmaları: Dijitalleşme Perspektifi. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Yayınları, 2018.

Acar, Serkan. Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus İlişkileri. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2021.

Aydın, Sezai. Türk Dünyası Kültürel Sürekliliği ve Kırım. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2018.

Aydıngün, İsmail. Kırım Tarihi Araştırmalarında Genç Akademisyenler ve Metodoloji. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 2020.

Başer, Alper, "Kırım Hanlığı Tarihinde Mangit Kabilesi", Doğu Avrupa'da Türk Mirasının Son Kalesi Kırım, ed. Yücel Öztürk. 75-98. İstanbul: Çamlıca, 2015.

Braudel, Fernand. On History. Chicago: University of Chicago Press, 1980.

Çelik, Muhammet Bilal. Kırım'da Türk-İslâm Medeniyeti ve Edebî Üretim. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2020.

Fisher, Alan. The Crimean Tatars. Stanford: Hoover Institution Press, 1978.

Hosking, Geoffrey A. Russia and the Russians: A History. Cambridge: Harvard University Press, 2001.

<https://unisis.ege.edu.tr/researcher=muhammet.sen> (Erişim tarihi; 10.12.2025)

- İnalçık, Halil. Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Çağ (1300–1600). İstanbul: Kronik Yayınları, 2016.
- Kafadar, Cemal. *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*. Berkeley: University of California Press, 1995.
- Kara, Rıdvan. *Avrasya Tarih Yazımı ve Uluslararası İşbirlikleri*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Khodarkovsky, Michael. *Russia's Steppe Frontier: The Making of a Colonial Empire, 1500–1800*. Bloomington: Indiana University Press, 2002.
- Kırımlı, Hakan. *National Movements and National Identity Among the Crimean Tatars*. Leiden: Brill, 1996.
- Kurat, Akdes Nimet. *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1970.
- Öztürk, Yücel. *Kırım Hanlığı ve Osmanlı Belgeleri Üzerinden Tarih Metodolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Said, Edward W. *Orientalism*. New York: Pantheon Books, 1978.
- Sinor, Denis (ed.). *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Soucek, Svat. *A History of Inner Asia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Şen, Muhammed. "Kırım Hanı I. Selim Giray'ın İlmî, Edebî ve Dinî Yönü." 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum 3/7 (2014): 75–84.
- Şen, Muhammed. *Kırım Hanlığı'nda I. Selim Giray Han Dönemi (1671–1704)*. Doktora tezi, 2016.
- Şen, M. *Selim Giray Han ve Kırım'daki Kültürel Süreklilik*. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2017.
- Şen, Muhammed. "İskoç General Patrik Gordon'un Gözüyle İlk Osmanlı-Rus Savaşı: I. Çehrin Seferi (1677)." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 18/2 (2018), 339–354.
- Şen, Muhammed ve Çiftçioğlu, Fahriye. "Türkistan Genel Valisi Aleksey Nikolayeviç Kuropatkin'in Türkistan İzlenimleri (1916)." *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5/17 (2018), 181–209.
- Şen, Muhammed. "Fedor Fedoroviç Laşkov ve Kırım Tarihi Üzerine Çalışmaları." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 71 (2022), 214–226.
- Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.
- Turanly, Ferhad. *Reflection of the History of the Crimean Ulus in the Ottoman Archives*, 2018.
- Uzunağaç, Elif. "Kırım Hanlığı'nın Siyasî Tarihi ve Devlet Teşkilatı (1441–1783)." *Krımskoe İstoriçeskoe Obozrenie* 9/1 (2022), 40–57.
- Williams, Brian. *The Crimean Tatars*. Leiden: Brill, 2001.
- Yüksel, Sinân, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (1783)", *Asya Araştırmaları Dergisi*, III/2 (Ankara Aralık 2019), s. 217-226.